

ДО ПИТАННЯ ПРО УСІЧЕНИЙ СКЛАД ЗЛОЧИНУ ON THE ISSUE OF TRUNCATE CORPUS DELICTI

Марисюк К.Б.,
д.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права і процесу
Національний університет «Львівська політехніка»

Кіндрацька І.В.,
студентка магістратури
Національний університет «Львівська політехніка»

Запропонована публікація присвячена аналізу поняття та суті усіченого складу злочину. У науковій літературі усічений склад злочину визначають як такий злочин, в якому час закінчення самим законодавцем переноситься на стадію готування або замаху. Особливість усіченого складу злочину полягає у тому, що момент його юридичного закінчення пов'язується із вчиненням діяння, яке за своїм загальним кримінально-правовим змістом є попередньою злочинною діяльністю (зокрема, бандитизм, розбій, вимагання, зазіхання на життя державного діяча).

Ключові слова: усічений склад злочину, кодекс, жертва, право, злочин.

Предложенная публикация посвящена анализу понятия и сущности усеченного состава преступления. В научной литературе усеченный состав преступления определяют как такое преступление, в котором момент окончания самим законодателем переносится на стадию приготовления или покушения. Особенность усеченных составов преступлений заключается в том, что момент их юридического окончания связывается с совершением деяния, которое по своему общему уголовно-правовому содержанию является предварительной преступной деятельностью (в частности, бандитизм, разбой, вымогательство, посягательство на жизнь государственного деятеля).

Ключевые слова: усеченный состав преступления, кодекс, жертва, право, преступление.

The topic of this publication is the notion and substance of truncate corpus delicti. It is believed, that when the moment of the end of a crime is determinate, we distinguish between crimes with material, formal and truncate corpus delicti. Some authors allocate the truncate body of a crime as a type of corpus delicti. The reason why do they do so is that truncate corpus delicti has certain features, not connected with presence or absence of legal consequences. These features are the following: the lawgiver forms some compositions of the offence in such a way, that a completed crime is an activity which used to be a preventive criminal activity. According to some scientific literature, a truncate corpus delicti is an offence which ends on the stage of preparation or attempt. The specific feature of crimes with truncate corpus delicti is that the moment of their end is associated with the preventive criminal activity (gangsterism, brigandage, extortion and attempt on life of a state figure). The stage of preparation for these kinds of offence is possible, but the stage of attempt is excluded, hence the criminal law claims that the end of such crimes is the stage of incomplete crime. It is impossible to avoid the truncate corpus delicti for the reason that it is used for reinforced protection of certain relationships, which are so important, that even preparation or an attempt can be considered as a complete crime.

Key words: truncate corpus delicti, code, victim, law, crime.

Постановка проблеми. Належний аналіз складу злочину, повне і чітке дослідження елементів його складу є передумовою правильної кваліфікації злочинного діяння, а також застосування до винного належного покарання.

Водночас, незважаючи на велику кількість наукових розвідок, присвячених складу злочину, досі залишаються прогалини й цій сфері, певна кількість питань викликає активні дискусії. На це звертають увагу Ю. Луценко та С. Клименко, зауважуючи, що, незважаючи на значну кількість робіт, предметом яких стали загальнотеоретичні проблеми складу злочину, в кримінально-правовій науці відсутня стала думка щодо поділу складів злочину на формальні, матеріальні та усічені [1, с. 63].

Чи не найбільшу дискусію у досліджуваній сфері викликає питання виділення так званого усіченого складу злочину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням юридичного аналізу складу злочину, зокрема усіченого складу злочину присвячувало свої праці доволі багато вітчизняних науковців, наприклад, Т. Данилюк, Н. Локтіонова, Ю. Луценко, Н. Мирошніченко, В. Навроцький, проте досі так і не вдалося виробити уніфікованого підходу до цього питання.

Невирішені раніше проблеми. Незважаючи на актуальність досліджуваних у науковій статті питань, досі не вироблено єдиного чи хоча б дещо уніфікованого підходу до розуміння поняття та суті усіченого складу злочину. Саме на вирішення згаданої проблеми й спрямована ця публікація.

Розуміючи, що в межах однієї короткої публікації повно і безапеляційно вирішити такі глобальні проблеми фактично неможливо, спробуємо з'ясувати хоча б деякі з них, зробивши ще один крок до подальших наукових розвідок у цьому напрямку.

Метою статті є аналіз різноманітних підходів до розуміння поняття та суті усіченого складу злочину, а також висловлення пропозицій щодо виокремлення його місця в системі інших видів складів злочинів.

Виклад основного матеріалу. Під час визначення юридичного моменту закінчення злочину розмежовують лише момент закінчення злочину з матеріальним, формальним та усіченим складом злочину [2, с. 196–198].

Матеріальний склад злочину – це юридичний склад, що передбачає наслідки як обов'язковий елемент його об'єктивної сторони. Отже, об'єктивна сторона матеріальних складів злочинів завжди включає такі елементи: (а) принаймні два обов'язкових елементи – діяння та наслідки; (б) принаймні один зв'язок між обов'язковими елементами – причинний між діянням та наслідками. З цього приводу Н. Мирошніченко говорить, що вбивство буде закінченим злочиним лише у разі настання смерті потерпілого (ст. 115 КК України). Якщо ж особа тільки приготувалася до здійснення вбивства (створила умови для здійснення злочину, підшукала знаряддя, засоби), то вчинене слід кваліфікувати за ст.ст. 14, 115 КК України (готування до вбивства). Якщо ж особа вчинила дію, спрямовану на позбавлення життя потерпілого (завдала ножового удару в життєво важливий орган), а смерть не настала з незалежних від винного причин (вчасно надана допомога потерпілому), – це замах на вбивство, і кваліфікувати такі дії треба за ст.ст. 15, 115 КК України [3, с. 842].

Формальний склад злочину – це юридичний склад, який не передбачає наслідки як обов'язковий елемент об'єктивної сторони. Отже, обов'язковим елементом об'єктивної сторони формального складу будь-якого злочину є діяння, до якого законодавець під час створення

юридичного складу злочину певного виду може додавати й інші (крім наслідків) елементи об'єктивної сторони, наприклад, спосіб, час, обстановку.

Як слушно зауважує В. Локтіонова, поділ складів на матеріальні та формальні залежно від того, чи зазначене в нормі закону настання конкретних наслідків, дає можливість визначити момент закінчення конкретного злочину, відмежувати закінчений злочин, який містить всі ознаки складу злочину, передбаченого КК України, від замаху на злочин тощо [4, с. 252].

Іноді в літературі поряд із формальними та матеріальними складами злочинів зазначаються як окремих видів і так звані усічені складі злочинів. Підставою виділення усічених складів злочинів як окремого різновиду є певні особливості, але вони не пов'язані з обов'язковістю чи необов'язковістю в межах відповідних юридичних складів певних наслідків. У такому разі ці особливості полягають в іншому: певні складі злочинів законодавець конструює таким чином, що закінченням злочином визнається діяння, яке за своїм загальним кримінально-правовим змістом є попередньою злочинною діяльністю. Типовим прикладом усіченого складу злочину є юридичний склад розбою. Він відрізняється від складів крадіжки чи грабежу тим, що переносить момент закінчення злочину з фактичного заволодіння майном на напад із метою такого заволодіння, поєднаний із насильством, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яка зазнала нападу, або з погрозою застосування такого насильства (ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 186, ч. 1 ст. 187 КК України). Отже, в юридичному складі розбою закінченням злочином визнається діяння, яке за своїми загальними кримінально-правовими ознаками (ч. 1 ст. 15 КК України) є замахом на злочин [5, с. 7].

У підручниках з кримінального права усічений склад злочину визначають як такий злочин, в якому момент закінчення самим законодавцем переноситься на стадію готування або замаху [6, с. 75].

Схожу позицію займають й інші дослідники, зауважуючи, що усічений склад існує тоді, коли зі всіх можливих етапів розвитку злочинної діяльності складом злочину охоплюються лише підготовчі дії або сам процес виконання діяння, спрямованого на спричинення суспільно небезпечних наслідків. Тобто вчені констатують, що законодавець визнає наявність закінченого злочину на стадії готування або замаху [7, с. 380].

Водночас у низці наукових публікацій дослідники критично висловилися щодо доцільності існування усічених складів злочинів. Так, А. Трайнін вважав, закон усічених складів злочинів не визнає і не може визнавати загалом [8, с. 137–138]. Аналогічні міркування висловлює і Н. Кузнецова, зауважуючи, що прихильники усічених складів злочинів недопустимо поєднали мотиви законотворчості з конструкцією складів вказаних злочинів [9, с. 75].

Для теорії кримінального права виділення усічених складів злочинів дозволяє виокремити певний вид складів злочинів, який відрізняється від інших складів особливістю конструювання. Для кримінально-правової кваліфікації визнання певного діяння усіченим складом підтверджує те, що відповідне діяння є закінченням злочином на етапі, що за своєю суттю у інших випадках є готуванням або замахом на вчинення злочину.

Ознаками усіченого складу злочину, які впливають на кваліфікацію, можна вважати відсутність деяких стадій вчинення злочину. Як зауважує В. Навроцький, в усічених складах відповідні стадії вчинення злочину взагалі не можуть проявитися, оскільки вже початок виконання діяння визнається закінченням злочином [10, с. 140].

Особливість усічених складів злочину полягає у тому, що момент їх юридичного закінчення пов'язується з вчиненням діяння, яке за своїм загальним кримінально-правовим змістом є попередньою злочинною діяльністю (зокрема, бандитизм, розбій, вимагання, зазіхання на життя

державного діяча). Як зазначає Н. Мірошніченко, усічений склад злочину припускає перенесення моменту закінчення злочину на попередню стадію, тому злочин вважається закінченим з моменту здійснення діяння у такий спосіб, у який це визначено в законі. Наприклад, розбій вважається закінченим з моменту нападу з метою заволодіння майном, поєднаного з насильством, небезпечним для життя і здоров'я потерпілого [3, с. 343].

У таких злочинах можлива стадія готування, але стадія замаху виключається, оскільки саме на етап незакінченого злочину закон з огляду на необхідність посилення кримінально-правового захисту певних соціальних цінностей переносить момент закінчення кримінально-караного зазіхання.

Вважаємо, що на особливості моменту закінчення злочину впливають не лише особливості конструкції його складу, адже на тривалість злочину впливають інші чинники, зокрема тривалість у часі суспільно небезпечного діяння, а й особливості об'єкта кримінально-правової охорони, а також механізм заподіяння такому об'єкту шкоди. Також конструкція складу злочину не визначає можливості замаху на відповідний злочин. Для злочинів із формальним складом і навіть для так званих усічених складів злочинів однаково характерна певна тривалість суспільно небезпечного діяння в часі. У низці випадків саме його тривалість визначає особливості створення загрози об'єктам кримінально-правової охорони. У цьому аспекті треба погодитися з думкою тих учених, які не тільки допускають можливість замаху на злочини з формальним складом, але й уточнюють, що можливість замаху на злочин із формальним складом визначається фактичною тривалістю злочинного діяння [11, с. 116].

Так, наприклад, такий злочин, як розбій, склад якого, як правило, називають усіченим, також триває певний період часу і цілком можна уявити ситуацію, коли він буде перерваний з причин, які не залежать від волі винного. Наприклад, винний ззаду замахнувся палицею для удару по голові потерпілому з метою заволодіння його майном, але сторонній перехожий заблокував удар. На наш погляд, у таких випадках діяння винного потрібно кваліфікувати як замах на розбій. Можливість замаху на злочини з формальним складом доводиться також з урахуванням можливої помилки винного б об'єкті зазіхання, знярядях злочину або фактичних ознаках діяння. Так, якщо особа помилково вважає, що носить з собою бойову вогнепальну зброю, яка насправді є непридатною для стрільби, є всі підстави для притягнення її до кримінальної відповідальності за замах на вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України. Аналогічною є ситуація, коли винний помиляється щодо придбаного ним речовини, яку вважав наркотичним засобом.

Якщо, наприклад, у бандитизмі вважається, що момент закінчення перенесено на стадію готування, то таке твердження абсолютно не стосується положення постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. №13, де зазначено: «Оскільки в ст. 257 КК України передбачено відповідальність за організацію банди, а не за організаційну діяльність щодо її створення, дії обвинувачених можна кваліфікувати як закінчений бандитизм лише у разі, якщо банду дійсно було організовано. Організаційна ж діяльність, яка не дала такого результату, може розцінюватися як замах на бандитизм».

Тобто, якщо б законодавець не переніс момент закінчення злочину, то діяння, спрямовані на створення банди, розцінювалися б як замах на готування до бандитизму, що не є логічним.

Не можна взагалі відмовлятися від конструкції усіченого складу злочину, оскільки така конструкція у кримінальному законодавстві застосовується для посилення

охорони певних суспільних відносин з урахуванням того, що вже саме собою готування до злочину або замах на злочин є настільки суспільно небезпечним, що його слід визнати самостійним закінченим злочином.

Також слід звернути увагу, що законодавча конструкція ст. 17 КК України сформульована так, що особа не може добровільно відмовитися на стадії закінченого злочину, але не можна особу позбавляти права на законну можливість уникнення кримінальної відповідальності доти, доки вона не завдала шкоди суспільним відносинам, на які ця особа зазіхала. Якщо цього не можна зробити шляхом застосування інституту добровільної відмови, то законодавець у всіх випадках, коли він застосовує усічену конструкцію складу злочину, повинен зазначити і спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності, як це передбачено у ч. 2 ст. 111 та ч. 2 ст. 114 КК України.

Під час з'ясування питань щодо застосування конструкції усіченого складу до злочинів проти державної безпеки України необхідно зазначити, що усічені склади злочинів є визначальними, оскільки за умов, що склали-

ся, для ефективнішої боротьби зі злочинністю, зокрема й організованою, момент закінчення злочинів переноситься на попередню стадію і в такий спосіб відбувається попередження вчинення певних суспільно небезпечних діянь, наприклад, злочинів, вчинюваних бандою, злочинною чи терористичною організацією та низки інших злочинів.

Висновки. Отже, усічений склад злочину – це юридичний склад, в якому момент закінчення злочину пов'язується з вчиненням діяння, що за своїм загальним кримінально-правовим змістом є попередньою злочинною діяльністю. У такому розумінні усічений склад є окремим різновидом формального складу злочину, оскільки підстава його виділення відрізняється від підстави поділу складів злочинів на формальні, матеріальні та формально-матеріальні.

Такі склади злочинів мають специфічні ознаки, а базовою їхньою ознакою є те, що вони сформульовані законодавцем шляхом визнання закінченим злочином того етапу реалізації злочинного наміру, який за своєю суттю є готуванням або замахом на вчинення злочину.

ЛІТЕРАТУРА

1. Луценко Ю., Клименко С. Застосування конструкції усіченого складу до злочинів проти державної безпеки України. Європейські перспективи. 2013. № 13. С. 61–66.
2. Баулін Ю.В., Борисов В.І., Кривоченко Л.М. Кримінальне право України: загальна частина: підручник / за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 3-є вид. К.: Юрінком Інтер, 2007. 496 с.
3. Мирошніченко Н. Конструкція складу злочину та її значення для кваліфікації. Актуальні проблеми держави і права. 2004. Вип. 22. С. 841–844.
4. Локтіонова В. Ознаки об'єктивної сторони складу злочину та місце серед них злочинних наслідків. Право і суспільство. 2012. № 1. С. 249–254.
5. Данилюк Т. Класифікація складів злочинів та її значення для встановлення моменту закінчення злочину. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2008. № 3. С. 1–10.
6. Бажанов М., Баулін Ю., Борисов В. Кримінальне право України: загальна частина: підручник / за ред. М. Бажанова, В. Сташиса, В. Тація. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
7. Уголовное право России: общая часть: учебник / под ред. Н. Кропачева, Б. Волженкина, В. Орехина. СПб.: СПбГУ, 2006. 1064 с.
8. Трайнин А. Состав преступления по советскому уголовному праву. М.: Юридическая литература, 1951. 388 с.
9. Кузнецова Н. Избранные труды. СПб.: Юридический Центр Пресс, 2003. 834 с.
10. Навроцький В. Основи кримінально-правової кваліфікації. К.: Юрінком Інтер, 2006. 704 с.
11. Тер-Акопов А. Преступление и проблемы нефизической преступности в уголовном праве. М.: ЮРКНИГА. 480 с.